

Over het ontwikkelen van een gemeenschap die elkaar stimuleert

Afbouw van nazorg en IBC-locaties

Nederland telt veel locaties waar nazorgmaatregelen de risico's van verontreinigen beheersen. Deze nazorg is groot. De locaties bieden daarbij kansen op andere functies. We willen deze nazorg afbouwen. Om landelijk tot deze afbouw te komen, werkt het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond aan een Community of Practice (CoP). Een CoP waarin partijen elkaar aanjagen om samen te werken aan afbouw en nieuwe meerwaarde te creëren op de locaties. Dit artikel beschrijft de ervaringen van deze CoP.

Door : Ron Nap, Geert Roovers en Peter Rood

Over de auteurs:

Ron Nap is strategisch beleidsmedewerker voor de leefomgeving bij de gemeente Apeldoorn en namens het Uitvoeringsprogramma Bodem trekker afbouw nazorg IBC-locaties, ✉ r.nap@apeldoorn.nl
Geert Roovers is adviseur bij Antea Group en lector Bodem en Ondergrond bij Saxion hogeschool
Peter Rood is zelfstandig adviseur en voorzitter van de themagroep IBC van BodemBreed Forum

AFBOUW VAN NAZORG KOMT OP GANG, MAAR BLIJFT LASTIG

Nederland telt veel locaties waar sprake is van bodemverontreiniging en waar nazorgmaatregelen de risico's hiervan beheersen: de zogenaamde IBC-locaties (Isoleren, Beheren en Controleren). De omvang hiervan is groot: ruim 550 locaties met een jaarlijkse kostenpost voor overheden van totaal 6 tot 10 miljoen euro. Daarnaast hebben ook bedrijven te maken met een nazorgopgave. In het Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 hebben Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten een (inspannings) verplichting op zich genomen om deze nazorgmaatregelen zoveel mogelijk te verminderen (zogenaamde 'afbouw'). Dit convenant eindigt eind 2020. Momenteel onderhandelen de betrokken overheden over nieuwe afspraken na 2020.

In de afgelopen jaren heeft het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond de basis gelegd om tot deze afbouw te komen. Er ligt een adviesrapport (wat willen we doen?) en een kennisrapport (hoe kunnen we dat doen?), zie ook Tijdschrift Bodem 2018, nummer 6. Aansluitend is een 'Impulsteam' gestart om partijen te stimuleren aan de slag te gaan. Dit blijkt voor veel probleemhebbers een lastige opgave. IBC-locaties zijn veelal 'gestolde' situaties, met een goed geregelde werkwijze en financiering, en ingebed in hun omgeving. De locaties hebben ook vaak een negatief imago en er is vaak onvoldoende bekend hoe de verontreiniging

zich binnen de locatie heeft ontwikkeld ('black-box'). Het nemen van nieuwe maatregelen lijkt daardoor een hoog risico te hebben. Daarnaast ontbreken adequate financieringsarrangementen voor de combinatie van herontwikkeling en nazorg. Deze instrumenten zijn onder meer nodig om toekomstige waarde nu al te financieren, zeker als deze baten over verschillende partijen verdeeld zijn.

HET ONTWIKKELEN VAN EEN COP ALS IMPULS VOOR DE AFBOUW

Afbouw vraagt om initiatieven op (een zo groot mogelijk deel van) alle huidige nazorg locaties. Om op deze schaal tot afbouw te komen, is meer nodig. Het Impulsteam van het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond werkt daarom aan een Community of Practice (CoP) over afbouw. Een CoP waarin partijen elkaar aanjagen om samen te werken aan een verantwoorde afbouw. Een CoP is niet zomaar een kennisgemeenschap, leergemeenschap of uitwisselingsnetwerk. Een CoP stimuleert initiatieven en is actiegericht. Het is niet vrijblijvend en vraagt van alle betrokkenen een bijdrage. Een goed vormgegeven CoP helpt bij weerbarstige vraagstukken, dilemma's die 'lastig oplosbaar' zijn. Eigenaarschap van het probleem en de urgentie daarvan cruciaal. Een CoP heeft een heldere - in de tijd gezette - opdracht, met een resultaatverplichting en een opdrachtgever (de probleemeigenaar). Tot slot is het gebruik van expertkennis belangrijk.

Voor de CoP Afbouw IBC heeft dit een aantal consequenties. Het begint met het in beweging krijgen van de probleemhebbers. Aansluitend moet er ervaring en kennis worden gemobiliseerd en uitwisseling en voortgang worden gefaciliteerd. Cruciaal daarin zijn: (1) werken vanuit de behoefte van de probleemhebbers. De probleemhebbers moeten initiatief nemen en eigenaarschap tonen. Aanbodgericht werken hindert het ontwikkelen van eigen initiatief en eigenaarschap. En (2): brengen en halen door alle

FIGUUR 1: MEERVOUDIGE HERONTWIKKELING VAN VOORMALIGE STORTPLAATSEN.

deelnemers. Zogenaamde ‘free-riders’, die alleen ophalen, belemmeren de productiviteit van een CoP.

DE START VAN DE COP NAZORG IBC LOCATIES

In 2019 is het Impulsteam gestart met het initiëren van een CoP. Tijdens een kick-off bijeenkomst zijn diverse partijen benaderd en is de dialoog gestart over ‘vraag en aanbod’, met als doel urgente vraagstukken te benoemen, aanbod van kennis en ervaring samen te brengen en gezamenlijk vervolgstappen te kunnen ondernemen. Aansluitend is een aantal initiatieven, waarvan een deel al gestart was, op gang gekomen en ondersteund. Tot slot verzamelt het Impulsteam een aantal ondersteunende kennisbouwstenen die op vraag ingezet kunnen worden. In dit artikel een schets van drie van de resultaten: afbouw in de gemeente Dordrecht, de Mutual Gains Approach en meervoudig investeren voor stortlocaties in Gelderland.

AFBOUW IN DE GEMEENTE DORDRECHT

De gemeente Dordrecht heeft acht IBC locaties met een eeuwigdurende nazorg laten onderzoeken op de mogelijkheden van afbouw. Met name de technische, financiële en beleidsmatig/juridische aspecten bieden mogelijkheden voor afbouw. Vier locaties kunnen direct afgebouwd worden: natuurlijke afbraak van de verontreinigingen heeft zijn werk gedaan. Op twee locaties kan de nazorg eveneens op korte termijn worden afgebouwd. De resterende twee locaties vragen een nadere ingreep of technische oplossing binnen hun ruimtelijke context. Daarmee zorgt het initiatief van de gemeente dat, mits alles goed gaat, de langdurige financiële en uitvoeringstechnische last van de locaties op middellange termijn geheel oplost. Het succes van deze inventarisatie ligt, volgens opdrachtgever Rob Mank van de gemeente, met name ‘in de mix van adviesbureaus en observaties van onafhankelijke adviseurs’, die mede onderdeel zijn van de CoP afbouw nazorg. Het initiatief van de gemeente om deze partijen bij elkaar te brengen, bracht de afbouw op gang, en kan een voorbeeld zijn voor andere gemeenten. Het artikel van Vincent Breij op pag. 34-36 van dit nummer gaat nader in op deze aanpak in Dordrecht.

WAARDECREATIE MET EEN MUTUAL GAINS APPROACH

De Mutual Gains Approach is een onderhandelingsmethode uit de school van Harvard University. De methode richt zich niet op het ‘verdelen van de koek’, maar op het ‘vergroten van de koek’. Het betreft een gerichte dialoog waarin brede belangen van stakeholders op tafel komen en worden verbonden in multi-issue oplossingsrichtingen. Er ontstaan oplossingen met meerwaarde, waarin meerdere problemen kunnen worden opgelost. Juist rondom IBC-locaties waar ook andere opgaven – denk aan duurzame energievoorziening of stedelijke leefbaarheid – een rol spelen, helpt deze aanpak om partijen bij elkaar te brengen en initiatieven verder te brengen. De eerste verkenningen met IBC-locaties laten dit zien. Voor de CoP Nazorg IBC Locaties introduceerde Johan Apperloo, adviseur bij Antea Group en lid van het Mutual Gains Network, de methode als kansrijk voor het versterken van de afbouw.

MEERVOUDIG INVESTEREN VOOR STORTLOCATIES IN GELDERLAND

Met het initiatief ‘meervoudige herontwikkeling van voormalige stortplaatsen’ in Oost-Nederland werkt een aantal partijen op een vernieuwende manier aan het creëren van meerwaarde rondom deze voormalige stortplaatsen. Een deel daarvan is ook een IBC-locatie. De aanpak is gebaseerd op de portfolio-gedachte en het concept van meervoudig investeren, zoals dat door Jürgen van der Heijden (AT Osborne) en Hanneke Puts (TNO) is uitgewerkt. In de portfolio-aanpak worden meerdere locaties als één pakket aangepakt. Hierdoor wordt voorkomen dat alleen de meest interessante, lucratieve locaties opgepakt worden, en de moeilijke achterblijven. De aanpak van meervoudig investeren combineert waarde van verschillende functies die in verloop van tijd op de locatie ontwikkeld kunnen worden. Slimme investeringscombinaties maken deze aanpak mogelijk, op een aantal locaties zien we hiervoor de eerste mogelijkheden.

OP WEG NAAR EEN ÉCHTE COMMUNITY OF PRACTICE

Dit artikel omschrijft de ontwikkeling van de CoP Nazorg IBC Locaties. Daarbij zijn een aantal obstakels te nemen. Eigenaren en beheerders van veel IBC-locaties zijn nog onvoldoende in het vizier en weinig actief. Échte urgentie, zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau, lijkt bij diverse partijen te ontbreken. Ook de verbinding met de wereld van de ruimtelijke ontwikkeling ontbreekt, en daarmee zicht op de ruimtelijke kansen van de locaties en de urgentie daarvoor. Dit heeft tot gevolg dat de CoP deels nog ‘aanbod’-gericht werkt, en bouwstenen etaleert om probleemhebers tot initiatief te bewegen. We zien ook dat betrokken experts nog veel kunnen komen halen, maar weinig kunnen brengen. Het in beweging krijgen van probleemhebers, het creëren van bestuurlijke urgentie én de verbinding met de ruimtelijke ontwikkeling, is de cruciale volgende stap voor de CoP. En daarmee het succes van de afbouw van IBC.

Voor het realiseren van afbouw van nazorg blijft dan ook overkoepelende regie nodig. Deze regie moet uit twee elementen bestaan: (1) het creëren van bestuurlijke urgentie, en (2) het bereiden en verleiden van de probleemhebers om in actie te komen. Met in eerste instantie vooral aandacht voor:

1. Doorgaan met het creëren van bewustwording en bouwen aan de gemeenschap van probleemhebers en kennishouders, inclusief koppeling aan andere opgaven (energie, klimaat, woningbouw) én de Omgevingswet en Kaderrichtlijn Water.
2. Doorontwikkeling van slimme financieringsinstrumenten die de bestuurlijke handelingsruimte vergroten, en de afbouw daadwerkelijk mogelijk maken.
3. Doorontwikkeling en verspreiding van benodigde kennis, en dit een plek geven in de nieuwe kennis- en informatiestructuur, inclusief faciliteren van experimenteerruimte.
4. Monitoring van voortgang en urgentie.

Tenslotte: het Impulsteam stopt met het eindigen van het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond, eind 2020. Een actieve gemeenschap die het stokje van het Impulsteam overneemt is misschien wel de belangrijkste opgave op dit moment. Hier zal de focus van het Impulsteam voor de rest van 2020 liggen.

Onze aanpak is gebaseerd op het gedachtegoed rondom CoP's zoals de laatste decennia uitgewerkt door Leave en Wenger, Wenger, Kessels en de Vries.

Meer informatie:

CoP Nazorg IBC Locaties

<https://www.cop-ibc.nl/>

info@cop-ibc.nl